

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Νέα ευρήματα στην Ελεύθερνα

Εντυπωσιακά είναι τα ευρήματα από την πρόσφατη ανασκαφή στη νεκρόπολη της Ορθής Πέτρας στην Ελεύθερνα, επικεφαλής της οποίας είναι ο καθηγητής Νίκος Σταμπολίδης. Πρώτο εύρημα είναι ένα τετράγωνο οικοδόμημα (3,5x3,5 μ.), το οποίο σώζεται σε ύψος 2,10 μ. και χρονολογείται στα τέλη του 8ου αιώνα π.Χ. Οι αρχαιολόγοι δεν μπορούν ακόμη να βεβαιώσουν αν πρόκειται για τάφο ή για ιερό. Μέσα στο οικοδόμημα βρέθηκαν τα οστά τριών γυναικών, καθώς και πλήθος χρυσών αντικειμένων και κοσμημάτων από σπάνια υλικά (αμέθυστος, φαγεντιανή, κορνεόλη, κεχριμπάρι, ορεία κρύσταλλος, ήλεκτρον, αιγυπτιακό μπλε). Ιδιαίτερο εύρημα χαρακτηρίζονται έξι χρυσά επιστήθια κοσμήματα τα οποία είναι διακοσμημένα με λίθους, κάτι που συναντάται μόνο στην ελληνιστική εποχή, αλλά και μια υάλινη φιάλη με γαλακτώδες χρώμα και ομφαλό στο κάτω μέρος της η οποία σώζεται ακέραια. Στα ευρήματα συμπεριλαμβάνονται επίσης μεγάλα πήλινα αγγεία, καθώς και πολλά μικρότερα ληκύθια, κρητοκυπριακά και φοινικικά. Οι αρχαιολόγοι περιμένουν να ολοκληρωθεί η ανθρωπολογική μελέτη για να διαπιστωθεί αν υπάρχει συγγενική σχέση μεταξύ των γυναικών, ενώ πιθανή θεωρείται πλέον η σύνδεση της πόλης με το Ιδαίον Άντρον.

Ταφικά ευρήματα στις Αιγές

Συνεχίστηκαν οι αποκαλύψεις στο χώρο της Αγοράς των Αιγών στη διάρκεια της εφετινής ανασκαφής. Τα νέα ευρήματα περιλαμβάνουν μια ασημένια λήκυθο με πώμα και μια ασημένια υδρία

στο εσωτερικό της οποίας υπήρχαν οστά, τα οποία έχουν ήδη σταλεί για μικροανασκαφή. Οι αρχαιολόγοι περιμένουν τα στοιχεία για το φύλο και την ηλικία του νεκρού για τη χρονολόγηση του ευρήματος.

Το αρχαίο Παλλάντιο αποκαλύπτεται

Τμήμα της οχύρωσης και οικίες της κάτω πόλης του αρχαίου Παλλάντιου εντοπίστηκαν στο οροπέδιο της Τεγέας στη διάρκεια εργασιών για την αναδημιουργία της αποξηραμένης λίμνης Τάκα. Ιδιαίτερη σημασία φαίνεται να έχει ένα οικοδόμημα, με μια σειρά από βάσεις κιόνων, το οποίο ο έφορος Αρχαιοτήτων της Αρκαδίας Μιχάλης Πετρόπουλος θεωρεί ότι είναι κάποιο δημόσιο κτίριο. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Εύανδρος από το Παλλάντιο ήταν ο ιδρυτής μιας πόλης στις όχθες του ποταμού Τίβερη, η οποία υπήρξε η απαρχή για τη δημιουργία της Ρώμης. Για το λόγο αυτό, η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή ξεκίνησε έρευνες το 1940, με στόχο τον εντοπισμό της αρκαδικής πόλης.

Νεολιθική οικία στη Βουλγαρία

Μια οικία της Μέσης Νεολιθικής περιόδου, με πλούσια κεραμικά ευρήματα, αποκαλύφθηκε στη διάρκεια αρχαιολογικής ανασκαφής που πραγματοποίησε αποστολή του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού στη θέση Χάλκα Μπουνάρ, στην κεντρική Βουλγαρία. Στα ευρήματα συμπεριλαμβάνονται μεταλλικά εργαλεία, χάλκινες πόρτες, πληθώρα οστράκων εισηγμένων από τον ελλαδικό χώρο, αλλά και ντόπια αγγεία, υφαντικά βάρη και αγαλματίδια, τα οποία αποδεικνύουν ότι στην περιοχή υπήρξε έντονη βιοτεχνική, οικιστική και λατρευτική δραστηριότητα. Επικεφαλής της αποστολής του ΙΜΕ ήταν ο προϊ-

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ

Επιμέλεια: Βάσω Ηλιοπούλου

Αρχίζει η συντήρηση των λεόντων της Δήλου

Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο ενέκρινε χορηγία της Δημόσιας Επιχείρησης Αερίου Α.Ε., ύψους 50.000 ευρώ, προκειμένου να ξεκινήσουν άμεσα οι εργασίες συντήρησης της επιφάνειας των μαρμάρινων γλυπτών. Οι Λέοντες μεταφέρθηκαν από τον αρχαιολογικό χώρο σε ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα του Μουσείου Δήλου το 1999 προκειμένου να εμποδιστεί η ταχεία διάβρωση του μαρμάρου τους, εξαιτίας των καιρικών συνθηκών, και στη θέση τους τοποθετήθηκαν πιστά αντίγραφα.

Εντυπωσιακή η προσέλευση στο νέο Μουσείο Ακρόπολης

Περισσότεροι από 500.000 επισκέπτες πέρασαν τις πύλες του νέου Μουσείου Ακρόπολης τους πρώτους δύο μήνες λειτουργίας του, με το 60% από αυτούς να προέρχονται από το εξωτερικό, ενώ το ίδιο διάστημα 409.000 ξεχωριστοί χρήστες του Διαδικτύου από 180 χώρες επισκέφθηκαν την ιστοσελίδα του Μουσείου (www.theacropolismuseum.gr).

Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο στην Πάτρα

Η ιστορία της Πάτρας από τα προϊστορικά έως τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια αναδεικνύεται στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης, μέσα από εντυπωσιακά ευρήματα, πολλά από τα οποία παρουσιάζονται για πρώτη φορά. Το Μουσείο είναι έργο του αρχιτέκτονα Θεοφάνη Μπομπότη, έχει συνολικό εμβαδό 8.000 τ.μ. και είναι το δεύτερο μεγαλύτερο μουσείο της χώρας μετά από αυτό της Ακρόπολης. Λειτουργούν ήδη οι τρεις από τις τέσσερις αίθουσές του, καθώς και η αίθουσα περιοδικών εκθέσεων, το αμφιθέατρο και η αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμ-

στάμενος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας δρ Αθανάσιος Σιδέρης, ενώ στόχος της ανασκαφής είναι η μελέτη της περιοχής στην οποία κατά την αρχαιότητα κατοικούσαν οι Οδρύσες Θράκες.

Ψηφιδωτό αγγέλου ήρθε στο φως στην Αγία Σοφία

Ένα από τα έξι ψηφιδωτά της Αγίας Σοφίας, τα οποία απεικονίζουν πρόσωπα αγγέλων, αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια εργασιών αναστήλωσης και συντήρησης του μνημείου. Το ψηφιδωτό, που βρίσκεται στην τριγωνική αψίδα που στηρίζει το θόλο του ναού, είχε καλυφθεί μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, ωστόσο διατηρήθηκε σε άριστη κατάσταση. Έχει διαστάσεις 1,5x1 μ. και η Επιστημονική Επιτροπή της Αγίας Σοφίας ανακοίνωσε ότι θα πραγματοποιήσει ειδικές αναλύσεις για την εξακρίβωση της ηλικίας του.

Εντοπίστηκε απόσπασμα του Σιναϊτικού Κώδικα

Στη βιβλιοθήκη της Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά, στην Αίγυπτο, εντοπίστηκε τυχαία ένα απόσπασμα του Σιναϊτικού Κώδικα, το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί ως υλικό βιβλιοδεσίας άλλων κειμένων από τους μοναχούς. Οι έρευνες στη βιβλιοθήκη της μονής θα συνεχιστούν με στόχο την ανεύρεση και άλλων αποσπασμάτων.

Κλοπή κιονόκρανου στην Αρχαία Ολυμπία

Κιονόκρανο που ανήκε σε βασιλική των αρχών του 6ου αιώνα μ.Χ. εξαφανίστηκε από τον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Ολυμπίας. Το κιονόκρανο, διαστάσεων 30x30x20 εκ., ήταν τοποθετημένο πάνω σε τοίχο του ναού μαζί με άλλα παρεμφερή αρχιτεκτονικά μέλη.

μάτων, ενώ σύντομα αναμένεται να ολοκληρωθεί η αίθουσα που αφορά τον δημόσιο βίο στην αρχαία Πάτρα. Η είσοδος για το κοινό θα είναι ελεύθερη ως το τέλος του έτους.

Εγκαινιάστηκε το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της Μεσσηνίας

Ευρήματα από διάφορες περιοχές της Μεσσηνίας παρουσιάζονται στο νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσσηνίας, το οποίο άνοιξε πρόσφατα τις πύλες του για το κοινό. Η έκθεση παρουσιάζει τις αρχαιότητες του νομού σε επιμέρους θεματικές ενότητες διαχρονικά, από τους Προϊστορικούς χρόνους έως και τη Βυζαντινή εποχή, δίνοντας την ευκαιρία στους επισκέπτες να αποκτήσουν σφαιρική αντίληψη της πολιτισμικής εξέλιξης κάθε περιοχής διαμέσου των αιώνων.

Λειτουργήσε ξανά το αρχαίο θέατρο της Μαρώνειας

Μεγάλη ήταν η προσέλευση του κόσμου στο αρχαίο θέατρο της Μαρώνειας, το οποίο λειτουργήσε ύστερα από 23 αιώνες, έπειτα από εκτεταμένες εργασίες αποκατάστασης τις οποίες πραγματοποίησε η ΙΘ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων με την υποστήριξη της Κίψης Πολιτών «Διάζωμα».

Επιστρέφει στη Μονεμβασιά η εικόνα του Εσταυρωμένου

Υπέρ της μεταφοράς της εικόνας του Εσταυρωμένου από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών στο ναό του Ελκομένου στη Μονεμβασιά τάχθηκε το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Η εικόνα φιλοξενούνταν στο μουσείο μετά τον εντοπισμό της στα χέρια αρχαιοκαπήλων και την αποκατάστασή της στα εργαστήρια του μουσείου, καθώς δεν υπήρχαν οι κατάλληλες συνθήκες για τη μεταφορά της στη Μονεμβασιά. Ωστόσο τα δεδομένα άλλαξαν, καθώς για την εικόνα ετοιμάζεται ήδη ένα προσκυνητάρι τελευταίας τεχνολογίας και υψίστης ασφάλειας, κατασκευασμένο από ξύλο, γυαλί και μέταλλο, το οποίο θα εγκατασταθεί στο παρεκκλήσι του Αγίου Ιωάννου.

Διδασκαλία της Ιστορίας της Τέχνης

Στις 4 Νοεμβρίου αρχίζει ο νέος κύκλος διαλέξεων-μαθημάτων που διοργανώνει η Αρχαιολογική Εταιρεία στο πλαίσιο της Σχολής Διδασκαλίας της Ιστορίας της Τέχνης με τίτλο «Η Αρχαιολογία της Αθήνας και τα νεώτερα πορίσματα». Τα μαθήματα θα διαρκέσουν έως τις 17 Μαρτίου 2010 και θα πραγματοποιούνται κάθε Τετάρτη, 18:00 - 20:00 μ.μ., στο κτίριο της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας (Πανεπιστημίου 22, πληροφορίες: 210 3609689).

Αρχαία κρητικά νομίσματα

Τριάντα τέσσερα αργυρά και χάλκινα αρχαία νομίσματα που χρησιμοποιούνταν σε πόλεις-κράτη της ανατολικής Κρήτης ανήκουν πλέον στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αγίου Νικολάου. Η συλλογή αποκτήθηκε σε δημοπρασία που πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία και τα χρήματα για την αγορά προήλθαν από τον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου Αγίου Νικολάου και μια ομάδα ευαισθητοποιημένων πολιτών.

Αναστηλώθηκε το Πρόπυλο της αρχαίας Επιδαύρου

Είκοσι πέντε χρόνια κράτησαν οι εργασίες αναστήλωσης στο μνημειώδες Πρόπυλο, οι οποίες ολοκληρώθηκαν πρόσφατα. Το Πρόπυλο αποτελούσε την κύρια είσοδο του τελετουργικού εστιατορίου στο αρχαιότερο θεραπευτικό κέντρο του κόσμου, το Ασκληπιείο της Επιδαύρου. Στην αναστήλωση χρησιμοποιήθηκαν διάσπαρτα αρχαία μέλη και νέο μάρμαρο. Αρχικά αποκαταστάθηκε η βάση του κτιρίου και στη συνέχεια ανώτερα τμήματά του μέχρι και μέρος του αετώματος με τη χρήση αρχαίων και νέων αρχιτεκτονικών μελών ώστε να αποκτήσει την τρίτη του διάσταση και να αντιλαμβάνεται ο επισκέπτης το μέγεθος του μνημείου.

Στο βιβλίο Γκίνες οι χαυλιόδοντες των Γρεβενών

Το ρεκόρ των μεγαλύτερων προϊστορικών χαυλιόδοντων στον κόσμο κατέχουν πλέον και επίσημα οι χαυλιόδοντες των 5 μέτρων και 2 εκατοστών που ήρθαν στο φως πριν από τρία χρό-

νια από την παλαιοντολογική ομάδα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής την καθηγήτρια Ευαγγελία Τσουκαλά. Η βράβευση έγινε σε ειδική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο Δημοτικό Διαμέρισμα Μηλιάς του Δήμου Ηρακλεωτών Γρεβενών.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Bronze Age Aegean Warfare

Διεθνή επιστημονική συνάντηση για τον πόλεμο στο Αιγαίο από την 3η χιλιετία έως τον 12ο αιώνα π.Χ. διοργανώνει το Τμήμα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Αθηνών (12-13.12.2009). Η συνάντηση θα πραγματοποιηθεί στο αμφιθέατρο «Ιωάννης Δρακόπουλος» (Πανεπιστημίου 30) και θα αναπτυχθούν οι θεματικές ενότητες: «Εικονογραφία», «Τεχνολογία των όπλων», «Ταφικά έθιμα και πρακτικές», «Θεωρία της βίας», «Οχυρώσεις» και «Οστεολογία» (πληροφορίες: warfare.workshop2009@gmail.com).

Griechische Grabbezirke klassischer Zeit – Normen und Regionalismen

Διεθνές συνέδριο για τους ταφικούς περιβόλους της κλασικής περιόδου στην Αττική και τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο (Εύβοια-Θεσσαλία, βόρεια Ελλάδα, Αιγαίο, Πελοπόννησο και δυτική Ελλάδα, Μικρά Ασία, ελληνικές αποικίες) θα πραγματοποιηθεί στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (20-21.11.2009). Στο συνέδριο θα παρουσιαστούν πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες καθώς και νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στα ταφικά μνημεία της κλασικής Ελλάδας και στόχος του είναι να αποτυπωθεί η ποικιλομορφία του φαινομένου με βάση τα δεδομένα του αθηναϊκού Κεραμικού και το βαθμό αντιπροσωπευτικότητάς του, αλλά και τις υπόλοιπες νεκροπόλεις του ελληνικού κόσμου.

Η 15η ετήσια επιστημονική συνάντηση της DEGUWA

«Το Βυζάντιο στη θάλασσα: Καινοτομία και Παράδοση» είναι το

θέμα της 15ης ετήσιας επιστημονικής συνάντησης της Γερμανικής Ένωσης για την Προώθηση της Ενάλιας Αρχαιολογίας (DEGUWA) η οποία θα διεξαχθεί από τις 19 έως τις 21 Φεβρουαρίου 2010 στη Βιέννη. Θέματα του συνεδρίου είναι η εμπορική και πολεμική ναυτιλία στην κεντρική και ανατολική Μεσόγειο από τον 6ο αιώνα έως την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και οι επαφές του Βυζαντίου με τον αραβικό κόσμο και τη Δύση. Το συνέδριο θα πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με τη 2η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Κυκλάδων), το Ινστιτούτο Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Βιέννης, το Ινστιτούτο Προϊστορικών και Πρωτοϊστορικών Χρόνων του Πανεπιστημίου της Βιέννης, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Βιέννης και την Αυστριακή Ένωση Προϊστορικής και Πρωτοϊστορικής Αρχαιολογίας (Ερευνητική Ομάδα Ενάλιας Αρχαιολογίας). Οι αιτήσεις συμμετοχής πρέπει να υποβληθούν έως τις 31.10.2009 (πληροφορίες: info@deguwa.org).

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ταξίδι στα νησιά. Νομισματικές μαρτυρίες

Αυτός είναι ο τίτλος έκθεσης που φιλοξενείται στον εκθεσιακό πολιτιστικό χώρο της Alpha Bank στο Ναύπλιο (Κωλέττη 4) έως τις 29.11.2009. Στην έκθεση παρουσιάζονται 34 αρχαία νομίσματα της Συλλογής της Alpha Bank από τα Επτάνησα, τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου, τις Κυκλάδες, την Κρήτη και τα Δωδεκάνησα, με εικονογραφικά θέματα εμπνευσμένα κυρίως από τη θρησκεία, τη μυθολογία και το φυσικό περιβάλλον (πληροφορίες: 210 3262461).

Η μαγεία του κεχριμπαριού

180 ευρήματα από κεχριμπαρί, καθώς και μεταλλικά και οστέινα αντικείμενα, που χρονολογούνται μεταξύ του 8ου και του 4ου αιώνα π.Χ. παρουσιάζονται σε έκθεση με τίτλο «Η μαγεία του κεχριμπαριού: φυλαχτά και κοσμη-

Η γυναίκα στην αρχαιότητα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

«Γυναικών Λατρείες: Τελετουργίες και Καθημερινότητα στην Κλασική Αθήνα» είναι ο τίτλος περιοδικής έκθεσης που φιλοξενείται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στο πλαίσιο του εορτασμού για τα 180 χρόνια από τη θέσπιση (1829) και τα 120 χρόνια από την επίσημη εγκαινιάσή του (1889). Η έκθεση, η οποία θα διαρκέσει έως τις 30.11.2009, διοργανώνεται από το Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης σε συνεργασία με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Την επι-

Παράταση της έκθεσης «Μακεδονίας Νόμισμα»

Παρατείνεται έως τις 31.1.2010 η έκθεση αρχαίων νομισμάτων από τη Νομισματική Συλλογή της Alpha Bank, η οποία διοργανώνεται σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Η έκθεση αναφέρεται στην ιστορία της νομισματοκοπίας στη Μακεδονία και παρουσιάζει 270 αργυρά και χρυσά νομίσματα εθνών, βασιλείων, πόλεων, απομιμήσεις μακεδονικών νομισμάτων, καθώς και την πλούσια νομισματοκοπία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τα οποία χρονολογούνται από τον 6ο έως τον 1ο αιώνα π.Χ. (πληροφορίες: 2310 830538).

στημονική επιμέλεια της έκθεσης έχουν ο Διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Δρ Νικόλαος Καλτσάς και ο καθηγητής Αρχαιολογίας στο Johns Hopkins University, Δρ Alan Shapiro.

Τα 172 αντικείμενα, αγγεία, γλυπτά και χάλκινα, προερχόμενα από ελληνικά και ξένα μουσεία, αναδεικνύουν τη συμμετοχή των γυναικών στη λατρεία, σε τελετουργίες, καθώς και σε εορταστικά δρώμενα στην Αττική κατά την Κλασική εποχή. Η έκθεση είναι χωρισμένη σε πέντε ενότητες («Θεές», «Ιέρειες», «Οι γυναίκες στη λατρεία», «Γιορτές» και «Ο Κύκλος της Ζωής») και συνοδεύεται από ειδικό κατάλογο μονογραφία για το θέμα. Ο κατάλογος περιλαμβάνει επίσης τις φωτογραφίες και τα λήμματα των αντικειμένων, τα οποία έχουν συγγράψει διακεκριμένοι Έλληνες και ξένοι αρχαιολόγοι. Η έκθεση είχε παρουσιαστεί με μεγάλη επιτυχία στο Ωνάσειο Μορφωτικό Κέντρο στη Νέα Υόρκη (πληροφορίες: 210 8217724).

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Διαλέξεις της Εταιρείας των Φίλων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Η Εταιρεία των Φίλων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου διοργανώνει σειρά διαλέξεων στο Αμφιθέατρο του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Τοσίτσα 1, 19:00, πληροφορίες: 210 8229633) από τους: Ειρ. Λαϊμού («Λευκαντί Ευβοίας. Η ιστορία των ανασκαφών», 5.10.2009), Χ. Ντούμα («Το γλιστερό μονοπάτι του αρχαιολόγου», 19.10.2009), Ό. Παλαγγιά («Οι τοιχογραφίες του Boscoreale και τα μακεδονικά του πρότυπα», 2.11.2009), Μ. Τσιποπούλου («Το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Άγνωστοι θησαυροί βγαίνουν στο φως», 9.11.2009), Α. Βόρδο («Ο ναός στην Τραπεζά Αγίου. Η θέση και οι πρόσφατες

ματα από την Μεγάλη Ελλάδα και την Μακεδονία», η οποία φιλοξενείται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (αίθουσα «Ι. Βοκοτοπούλου», έως 15.2.2010). Το μεγαλύτερο μέρος των εκθεμάτων προέρχεται από ανασκαφές στην περιοχή της Basilicata, στη ΝΑ Ιταλία, ενώ παρουσιάζονται και σπάνια ευρήματα από χειρομπάρι που αποκαλύφθηκαν σε νεκροταφεία και οικισμούς της αρχαίας Μακεδονίας (Σπάθες Ολύμπου, Σίνδο, Αγία Παρασκευή, Θεσσαλονίκη) και τα οποία χρονολογούνται από τη μυκηναϊκή εποχή (12ος αι. π.Χ.) έως τα ρωμαϊκά χρόνια. Η έκθεση διοργανώνεται από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης και το Αρχαιολογικό Μουσείο της Ροττενζα, με τη σύμπραξη του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου της Θεσσαλονίκης και τελεί υπό την αιγίδα του ελληνικού υπουργείου Πολιτισμού, με την υποστήριξη του ιταλικού υπουργείου Πολιτισμού (πληροφορίες: 2310 830538).

Η Αρχιτεκτονική ως Εικόνα

«Η Αρχιτεκτονική ως Εικόνα. Πρόσληψη και αναπαράσταση

της αρχιτεκτονικής στη βυζαντινή τέχνη» είναι ο τίτλος διεθνούς έκθεσης που θα παρουσιαστεί στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη (6.11.2009-31.1.2010). Η έκθεση εξερευνά το νόημα και την πρόσληψη του αρχιτεκτονικού χώρου στη βυζαντινή τέχνη και την απόδοση των αναπαραστάσεων του από τους Βυζαντινούς και περιλαμβάνει εικόνες, χειρόγραφα, αντικείμενα μικροτεχνίας και προπλάσματα κτιρίων και ναών προερχόμενα από τριάντα μουσεία και συλλογές της Ελλάδας και του εξωτερικού, μεταξύ των

οποίων το Μουσείο Μπενάκη, το Θησαυροφυλάκιο του Αγίου Μάρκου (Βενετία), το Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης (Νέα Υόρκη) και το Ερμιτάζ (Αγία Πετρούπολη). Η έκθεση αποτελεί το επιστέγασμα πολυετούς ερευνητικού προγράμματος του Ευρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων σε συνεργασία με το Τμήμα Τέχνης και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Princeton και μετά την ολοκλήρωσή της στη Θεσσαλονίκη θα παρουσιαστεί στο Μουσείο Τέχνης του Πανεπιστημίου του Princeton.

Το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης υποδέχεται τον Έρωτα

Αφιερωμένη στον Έρωτα και τις διάφορες εκφάνσεις που πήρε κατά την αρχαιότητα είναι η μεγάλη αρχαιολογική έκθεση που διοργανώνεται από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (Νοέμβριος 2009-Απρίλιος 2010). Η έκθεση, με τίτλο «Έρω: από την Θεογονία του Ησιόδου στην ύστερη αρχαιότητα», θα περιλαμβάνει περίπου 280 λίθινα, πήλινα και μετάλλινα (χρυσά και χάλκινα) εκθέματα από 46 αρχαιολογικά μουσεία της Ελλάδας, της Κύπρου, της Ιταλίας και της Γαλλίας. Καθ' όλη τη διάρκεια της έκθεσης θα γίνονται εκπαιδευτικές ξεναγήσεις για τους μαθητές και για το κοινό, καθώς και διαλέξεις με θέμα τον έρωτα στην αρχαία και τη σύγχρονη τέχνη, καθώς και τη φιλοσοφία, από τους Στέλιο Ράμφο, Δημήτρη Πλάτσο και Κατερίνα Ζαχαροπούλου.

ανασκαφές», 23.11.2009), Ι. Μέν-
 νενγκα («Η διαμόρφωση των συλ-
 λογών αρχαιοελληνικών γλυ-
 πτών στις ηγεμονίες της Δυτι-
 κής Ευρώπης», 7.12.2009).

Μουσειακές Σπουδές

Ο ΣΤ΄ Κύκλος Ομιλιών του Κέν-
 τρου Μουσειακών Ερευνών, στο
 πλαίσιο του μεταπτυχιακού προ-
 γράμματος «Μουσειακές Σπου-
 δές» του Πανεπιστημίου Αθηνών,
 θα ολοκληρωθεί τον προσεχή
 Δεκέμβριο. Στο διάστημα αυτό
 έχουν προγραμματιστεί ομιλίες
 από τους: Θ. Μπομπότη («Αρχι-
 τεκτονική μελέτη των αρχαιολο-
 γικών μουσείων Χανίων και Βερ-
 γίνας», 12.10.2009), Δ. Τριαντάφυλ-
 λο («Τα ευρήματα του τύμβου
 της Μικρής Δοξίπαρας-Ζώνης
 ως εκθέματα ενός ανασκαφικού
 μουσείου», 9.11.2009), Π. Γραμ-
 ματόπουλο και Μ. Δουλιγερήδη
 («Η νέα Εθνική Πινακοθήκη – Μου-
 σείο Αλεξάνδρου Σούτζου»,
 7.12.2009). Οι ομιλίες θα γίνουν
 στο Αμφιθέατρο «Ιωάννης Δρα-
 κόπουλος» του Πανεπιστημίου Αθη-
 νών (Πανεπιστημίου 30), στις 19:30
 και η είσοδος θα είναι ελεύθερη
 (πληροφορίες: 210 7276465).

BIBLIA

Οι αρχαιότητες της Αθήνας και της Αττικής

John M. Camp
 εκδ. Ινστιτούτου του Βιβλίου – Α.
 Καρδαμίτσα
 Αθήνα 2009

Γραμμένος από τον Αμερικανό
 καθηγητή, ανασκαφέα της Αρ-
 χαίας Αγοράς, ο «οδηγός» αυ-
 τός μας ξεναγεί στην Αθήνα και
 την Αττική, από τα προϊστορικά
 χρόνια έως την ύστερη ρωμαιο-
 κρατία, ζωντανεύοντας τα μνη-
 μεία με τη διήγηση της ιστορίας
 που τα αφορούν και στη συνέ-
 χεια επικεντρώνεται στην ίδια
 την Αθήνα, παρουσιάζοντάς μας,
 με εύληπτο και ευχάριστο τρό-
 πο, τους σημαντικότερους αρ-
 χαιολογικούς χώρους της.

L'Orient Grec

Henri Stierlin
 εκδ. Imprimerie Nationale
 Παρίσι 2008

Πρόκειται για ιδιαίτερα καλαί-

σθητο λεύκωμα με σημαντικό
 κείμενο του γνωστού ιστορικού
 της Αρχιτεκτονικής, που μας ει-
 σάγει στην ελληνιστική τέχνη –
 με υπότιτλο «L'art hellénistique
 et romain, d'Alexandre à Dioclé-
 tien»– αλλά και την τεχνολογία
 και τις επιστήμες, με γραφή που
 κυλάει ευχάριστα και εποικοδο-
 μητικά και συνοδεύεται αντάξια
 από φωτογραφικό υλικό που
 οφείλεται στον συγγραφέα και
 την Anne Stierlin.

Η πανίδα των ελληνικών σπηλαίων

Αλεξάνδρα Αθ. Οικονόμου
 ΥΠΠΟ-Εφορεία Παλαιοανθρω-
 πολογίας-Σπηλαιολογίας Νοτίου
 Ελλάδος
 Αθήνα 2008

Η βιολόγος της Εφορείας Πα-
 λαιοανθρωπολογίας και Σπηλαι-
 ολογίας Νοτίου Ελλάδος Αλε-
 ξάνδρα Οικονόμου συντόνισε
 την έκδοση αυτή στην οποία πα-
 ρουσιάζεται ανέκδοτο υλικό από
 το αρχείο σπηλαίων της Εφο-
 ρείας για τα οποία είναι εξακρι-
 βωμένη η παρουσία διαφόρων
 ειδών πανίδας στο εσωτερικό
 τους, με στόχο να ευαισθητο-
 ποιηθεί ο αναγνώστης σχετικά
 με τη ζωή αυτών των έμβιων ορ-
 γανισμών μέσα στα σπήλαια.
 Ένα χρήσιμο εγχειρίδιο για τους
 νέους επιστήμονες που ενδια-
 φέρονται για το θέμα και για
 όλους όσοι ασχολούνται με την
 ανάδειξη σπηλαίων.

Το οδοιπορικό ενός συλλέκτη Συλλογή Βασίλη Δ. Κορκολόπουλου

συλλογικό έργο
 εκδ. Καπόν, Αθήνα 2008

Πρόκειται για το τρίτο στη σειρά
 λεύκωμα που παρουσιάζει μέ-
 ρος της συλλογής του Βασίλη
 Κορκολόπουλου, μια συλλογή
 φτιαγμένη με μεράκι και πολλή
 αγάπη, την οποία αναδεικνύουν
 τα συνοδευτικά κείμενα (με υπο-
 γραφές των: Διονύση-Άγγελου
 Μινώτου, Γιαννούλας Καπλάνη,
 Μαρίας Λαδά-Μινώτου, Σοφίας
 Χανδακά, Βασίλη Δ. Κορκολό-
 πουλου) καθώς και η προσεγ-
 μένη και άκρως καλαίσθητη εκ-
 δοτική φροντίδα (Ρ. Καπόν). Πε-
 ριλαμβάνονται άρματα, αντικεί-
 μενα μικροτεχνίας, κοσμήματα,
 ξυλόγλυπτα, εικόνες, κεραμικά

και ένα σημαντικό, για λαογρα-
 φικά αντικείμενα, γλωσσάρι.

Λαογραφικές καταγραφές στο Βαλτεσινικό Γορτυνίας

Ευάγγελος Καραμανές (επιμ.),
 εκδ. Ακαδημία Αθηνών
 Αθήνα 2009

«Μύθοι ζώων, παραμύθια και
 τραγούδια» είναι ο υπότιτλος του
 βιβλίου, το οποίο εντάσσεται στη
 σειρά «Πηγές του Λαϊκού Πολι-
 τισμού» του Κέντρου Ερεύνης

της Ελληνικής Λαογραφίας και
 αποτελείται από καταγραφές του
 1929 και του 1938 που παρέμε-
 ναν ανέκδοτες στο Αρχείο Χει-
 ρογράφων του. Την επιμέλεια
 του βιβλίου είχε ο Ευάγγελος
 Καραμανές, ερευνητής του Κέν-
 τρου Λαογραφίας, ενώ για την
 αρτιότερη παρουσίαση του υλι-
 κού πραγματοποιήθηκε επιτόπια
 έρευνα στο Βαλτεσινικό για τη
 συλλογή πλαισιωτικού και διευ-
 κρινιστικού υλικού.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Από τον Ιωάννη Νεραντζή λάβαμε την παρακάτω επιστολή:

Αρχαιολογία Αιτωλίας και Ακαρνανίας:

παραλειπόμενα μιας επιλεγμένης βιβλιογραφίας

Στη σειρά ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ του Εκδοτικού Οίκου «Μέλισσα» κυκλοφόρησε πρόσφατα (Δεκέμβρης 2008) ο β' τόμος, με επιστημονική επιμέλεια του επίκ. καθηγητή αρχαιολογίας Ανδρέα Γ. Βλαχόπουλου, με τίτλο *Αρχαιολογία: Εύβοια και Στερεά Ελλάδα*.

Πρόκειται για ένα μνημειώδες λεύκωμα της αρχαιολογικής «ανθρωπογεωγραφίας» της Εύβοιας και της Στερεάς Ελλάδας. Θα λέγαμε ένα μνημειώδες φωτογραφικό αρχείο που εμπεριέχει τους σπουδαιότερους αρχαιολογικούς θησαυρούς, καθώς και τις πλέον επιφανείς αρχαιολογικές θέσεις που έχει φέρει στο φως η ανασκαφική έρευνα σ' αυτά τα υπό πραγμάτευση ελλαδικά γεωγραφικά διαμερίσματα. Δηλαδή το βιβλίο δομείται με βάση τους σύγχρονους νομούς της Στερεάς Ελλάδας (Αττική, Βοιωτία, Φθιώτιδα, Ευρυτανία, Φωκίδα, Αιτωλία και Ακαρνανία), προσαρμόζοντας βέβαια μέσα στην αρχαιολογική και ιστορική τους εξέταση τα όμορα τμήματα της επικράτειας κάθε αρχαίας «χώρας». Αναλυτικοί γεωφυσικοί χάρτες που αποτυπώνουν τα αρχαία και τα σημερινά τοπωνύμια παρατίθενται στην αρχή του τόμου και ξεχωριστά σε κάθε νομό.

Ένα εισαγωγικό κεφάλαιο αφιερωμένο στο παλαιοπεριβάλλον και τα σπήλαια διαγράφει το γεωφυσικό και παλαιοτολογικό πλαίσιο των περιοχών και τα σπήλαια εξετάζονται κατά τη διαχρονική τους χρήση από τον άνθρωπο. Η επισκόπηση κάθε νομού περιλαμβάνει το ιστορικό και αρχαιολογικό του περίγραμμα, από την απώτατη προϊστορία μέχρι το τέλος του αρχαίου κόσμου. Να τονιστεί όμως ότι στις επιμέρους ενότητες εξετάζονται μόνον οι σημαντικότερες αρχαίες πόλεις, νεκροπόλεις και ιερά, που συνιστούν τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους. Δεν συμπεριλαμβάνεται δηλαδή η καθολική Ιστορική Γεωγραφία και η καθολική Αρχαιολογική Τοπογραφία της νήσου Εύβοιας και των σημερινών νομών της Στερεάς Ελλάδας. Ευνόητον άλλωστε.

Τα κείμενα υπογράφουν 35 αρχαιολόγοι των οικείων αρχαιολογικών εφορειών, καθηγητές πανεπιστημίων και έγκριτοι ερευνητές της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας του Αρχαίου Κόσμου. Επιλογή βιβλιογραφίας στο τέλος του τόμου κλείνει τα περιεχόμενα.

Δράττομαι της ευκαιρίας να ολοκληρώσω την επιλεγμένη αυτή βιβλιογραφία, ειδικά με τη βιβλιογραφία για την αρχαιολογία της Αιτωλίας και Ακαρνανίας, εκ της οποίας απουσιάζουν όλα τα σύγχρονα βιβλία αναφοράς, και μάλιστα τα θεωρούμενα εκ των «ουκ άνευ»:

- Adam Jean-Pier, *L'Architecture militaire Grecque* (1982)
- Ανδρέϊκος Ανδρέας, *Οι κατώτερες παλαιοιθικές λιθοτεχνίες της δυτικής Ηπείρου και του Ιονίου (Οι απαρχές του ελλαδικού παλαιοιθικού πολιτισμού)* (1993)
- Beck Hans, *Polis und Koionon: Untersuchungen zur Geschichte und Struktur der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.* (στη σειρά HISTORIA Einzelschriften 114, Stuttgart 1997)
- Cohen Getzel M., *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor* (1995)

• Corsten Thomas, *Vom Stamm zum Bund. Gründung und territoriale Organisation griechischer Bundesstaaten* • Dany Oliver, *Akarnanien im Hellenismus* (1999) • Δημακοπούλου Καίτη (επιμ.), *Ο μυκηναϊκός κόσμος: πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού* (συλλογικός τόμος, έκδοση ΥΠ.ΠΟ. - ΕΛΛΗΝ. ΤΜΗΜΑ ICOM, Αθήνα, 1988), σ. 144-145, αριθμοί μυκηναϊκών αγγείων ΕΞ Αιτωλίας 93-95 (με φωτογραφία τους στη σ. 145) • Funke P., «Polisgenese und Urbanisierung in Aitolien im 5. und 4. Jh.v.Chr.», στο *The Polis as an Urban Centre and as a Political Community, Symposium*, 29-31.8.1996, Acts of the Copenhagen Polis Centre vol. 4, 1997 (επιμέλεια Mogens Herman Hansen), σ. 145-188 • Grainger John D., *The League of the Aitolians* (1999) • Grainger John D., *Aitolian Prosopographical Studies* (2000) • Hammond N.G.L., *Epirus* (1967) • Kirsten E. / Kraiker W., *Griechenlandkunde, ein Führer zu klassischen Stätten*, τόμος 2 (Heidelberg 1967) • Κορδώςης Μ., *Ιστοριογεωγραφικά πρωτοβυζαντινών και εν γένει παλαιοχριστιανικών χρόνων* (1996) • Μάξιμος Πλάτων, *Αρχαία Ελληνικά Θέατρα: 2.500 χρόνια φως και πνεύμα* (1998) • Mee Christopher / Spawforth Antony, *Αρχαιολογικός Οδηγός της Κεντρικής, Δυτικής και Βόρειας Ελλάδας* (μετ. Ιουλία Κράλλη, εκδ. Leadercom, 2001) • Μιχαλόπουλος Αριστείδης κ.ά., *Στερεά Ελλάδα και Εύβοια: Αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, αξιοθέατα, χάρτες* (εκδ. Explorer, 2003) • Μιχαλόπουλος Αριστείδης κ.ά., *Τα Κάστρα της Ελλάδας: αναπαραστάσεις, κατόψεις, αερολήψεις, αρχιτεκτονική, ιστορία* (εκδ. Explorer, 2002) • Μπουρνιά-Σημαντώνη Εύα, *Αρχαιολογία των πρώιμων ελληνικών χρόνων* (1997) • Murray Oswyn / Price Simon, *Η αρχαία ελληνική πόλις από τον Όμηρο ως την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου* (μετ. Σπ. Καπάρης, 1990 [2001]) • Νεραντζής Ι., *Ιστορική Αρχαιολογία Ναυπιάκου* (εκδ. «Ίφιτος», Αγρίνιο 2007) • Νεραντζής Ι., *Η χώρα των Αιτωλών* (διδακτορική διατριβή, υποστηρίχθηκε στο 2001) (εκδόσεις Ίφιτος, 2003) • Νεραντζής Ι., *Παράλιος Αιτωλία «Αιολίς»: Ιστορική Γεωγραφία και Ιστορική Αρχαιολογία* (έκδ. «Αγριώνιο Αρχείο Αρχαιολογίας & Ιστορίας Δυτικής Στερεάς Ελλάδος», Αγρίνιο 2007) • Νεραντζής Ι., *Αιτωλία Παραχελωνίτις: Ιστορική Γεωγραφία και Ιστορική Αρχαιολογία* (έκδ. «Αγριώνιο Αρχείο Αρχαιολογίας & Ιστορίας Δυτικής Στερεάς Ελλάδος», Αγρίνιο 2007) • Νεραντζής Ι., *Προϊστορικές Φυλετικές Λατρείες Αιτωλών και Αγραιών* (Ιστορικές Εκδόσεις Στέφ. Βασιλόπουλος, Αθήνα, 2000) • Νεραντζής Ι., *Η Αρχαία Στρατική Ακαρνανίας* (έκδ. «Αγριώνιο Αρχείο Αρχαιολογίας & Ιστορίας Δυτικής Στερεάς Ελλάδος», Αγρίνιο 1997) • Νεραντζής Ι., *Επιγραφές και Αρχαιολογικά Ευρήματα Αρχαίας Ακαρνανίας στο Μουσείο Θυρρείου Ακαρνανίας* (έκδ. Αγριώνιο Αρχείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας Δυτικής Στερεάς Ελλάδος, Αγρίνιο 1994) • Νεραντζής Ι., «Όψεις της φυλετικής κοινωνίας στην προϊστορική Αιτωλία και Ακαρνανία», *Πρακτικά Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλίας*, Αγρίνιο 21-23/10/1988 [1991], σ. 27-34 • Νεραντζής Ι., «Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αγρινίου», *Αρχαιολογία* 45 (1992), σ. 97 • Νεραντζής Ι., «Θρησκευτικοί και κοινωνικοί θεσμοί στην προϊστορική Αιτωλία και Ακαρνανία», *Αρχαιολογία* 47 (1993), σ. 73-78 • Νεραντζής Ι., «Η εγκαθίδρυση νεωτέρου οικισμού -χωριό Σουροβίγλι- επί της αρχαίας πόλεως της Στράτου Ακαρνανίας», *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα: Νέες πόλεις πάνω σε παλιές*, Σπάρτη 18-20/2/1994 [2000] (οργάνωση: Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS και ΤΕΕ), σ. 201-212 • Νεραντζής Ι., «Ιστορική Τοπογραφία της αρχαίας πόλεως του Αγρινίου», *PIZA (ΑΓΡΙΝΙΩΤΩΝ)* 18-19 (1995), σ. 30-33 • Νεραντζής Ι., «Η ετυμολογική και θρησκευτική σχέση του τοπωνυμίου Αγρίνιον της αρχαίας Αιτωλίας με την τελομένη και στη Βοιωτία αρχαιοελληνική εορτή Αγριώνια», *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Βοιωτικών Μελετών*, Θήβα 4-8/9/1996 = *Επετηρίς Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών*, τόμ. Γ', τχ. α', σ. 935-989 • Νεραντζής Ι., «Επισκόπηση της Παλαιολιθικής Εποχής στον χώρο του Νομού Αιτωλοακαρνανίας», *Αρχαιολογία και τέχνες* 69 (1998), σ. 77-79 • Νεραντζής Ι., «Αρχαίες πόλεις και Οικισμοί στην Αιτωλία», στο ένητο *Επτά Ημέρες*, σ. 8-10, στην *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ*, φ. της 23/1/2000 • Νεραντζής Ι., «Σχεδιάγραμμα Επαρχίας Τριχωνίας: Ένας -προ του 1927- σπάνιος χάρτης του νομού Αιτωλίας και Ακαρνανίας», *Αρχαιολογία και τέχνες* 80 (2001), σ. 100-101 • Νεραντζής Ι., «Αρχαιολογικοί Χώροι Νοτίου Αμβρακικού», *Α' Διεθνές Συνέδριο Ρούμελης για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη* (οργάνωση: Πνευματικό Κέντρο Ρουμελιωτών), Λαμία 14-17/9/2001, σ. 275-282 • Νεραντζής Ι., «Η γεωπολιτική δομή του Κοινού των Ακαρνανών», *ΠΑΡΟΥΣΙΑ* (Επιθεώρηση Λόγου & Τέχνης, Ένωσης

Αιτωλοακαρνανών Λογοτεχνών), τχ. 20 αφιερωμένο στο Ξηρόμερο Αιτωλοακαρνανίας, Απρίλ.-Ιούν. 2002, σ. 6-12 • Νεραντζής Ι., «Ο ρόλος των τοπικών αγροτικών ιερών στη θεσμική κατοχύρωση της επικράτειας εκάστης τοπικής φυλής/κοινότητας των Αιτωλών», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Ιστορικού και Αρχαιολογικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας*, Αγρίνιο / 29-31/03/2002 [2004], τόμος Α', σ. 103-135 • Νεραντζής Ι., «Αρχαίες ακροπόλεις στην περιοχή Βάλτου Ακαρνανίας», *ΠΑΡΟΥΣΙΑ* (Επιθεώρηση Λόγου και Τέχνης, της Ένωσης Αιτωλοακαρνανών Λογοτεχνών), τχ. 28, Αφιέρωμα στην επαρχία Βάλτου Αιτωλοακαρνανίας, Απρίλ.-Ιούν. 2004, σ. 64-70 • Νεραντζής Ι., «Ιερός γάμος και τελετουργίες γονιμότητας στην αρχαία Αιτωλία», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 101 (2006), σ. 44-52 • Νεραντζής Ι., «Αρχαίες Πόλεις», στο *Αρχαίες Πολιτείες*, στη σειρά Οι θησαυροί της Ελλάδας, εκδ. εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 2007, για την ομηρική Χαλκίδα Αιτωλίας στην υπ' αρ. 126 φωτ. • Νεραντζής Ι., «Αρχαίες Πόλεις», στο *Αρχαίες Πόλεις*, στη σειρά Οι θησαυροί της Ελλάδας (εκδ. εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 2007), δεξ τα αρχαία κάστρα, Ναυπιάκου στη φωτ. 52, Οινιαδών Ακαρνανίας στη φωτ. 116, Πλευρώνος νεωτέρας στην Αιτωλία στη φωτ. 118, το ενετικό Αντιρρίου Αιτωλίας στη φωτ. 122 • Παραδείσης Α., *Φρούρια και Κάστρα της Ελλάδας*, τόμ. 2: Δυτική και Κεντρική Ελλάδα, Ήπειρος, Πελοπόννησος (1983) • Philippson A. / Kirsten E., *Die Griechischen Landeschaften. Eine Landeskunde* (επιμ. H. Lehmann / E. Kirsten, 4 τόμοι, Frankfurt 1950-59). Τόμος II: *Der Nordwesten der Griechischen Halbinsel*: II, 1 1956: *Epirus und der Pindos*. II, 2, 1958: *Das westliche Mittelgriechenland und die westgriechischen Inseln* (Frankfurt am Main) • Πρίοβιολος Ε., *Η Αιτωλοακαρνανία με τα μάτια των περιηγητών* (2004) • Pritchett W.K., *The Greek State at War*, Part 1 (1971), σποράδην • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, Part III: Roads (University of California Press, 1980), σ. 197-288 • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, τ. IV, 1982, σποράδην • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, τ. V, 1985, σποράδην • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, τ. VI, 1989, σ. 126-139 • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, τ. VII, 1991, σ. 1-100 • Pritchett W.K., *The Greek State at War*, Part 5 (1991), σ. 41-45 • Pritchett W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, τ. VIII, 1992, σ. 1-144 • Pritchett W.K., *Thucydides Pentekontaetia and other essays* (στη σειρά: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ: Monographs on Ancient Greek History and Archaeology, επιμ. Sara B. Aleshire, τόμ. 1, J.C. Gieben Amsterdam 1995), σ. 61-80 • Pritchett W.K., *Greek Archives, Cults, and Topography* (στη σειρά: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ: Monographs on Ancient Greek History and Archaeology, επιμ. Sara B. Aleshire, τόμ. 2, J.C. Gieben, Amsterdam 1996), σ. 113-129 • Σινάκος Α., *Άνθρωπος και Περιβάλλον στην πρωτοβυζαντινή εποχή (4ος-6ος αι.)* (Θεσσαλονίκη 2003) • Schoch Marcel, *Beiträge zur Topographie Akarnaniens in Klassischer und Hellenistischer Zeit* (1997) • Σαλάσης Στέφ. / Μανικάρου Μεταξούλα, *Αρχαία θέατρα Αιτωλοακαρνανίας ... θεάς άξια* (εκδ. Ίφιτος, Αγρίνιο 1999) • Scholten Joseph Bernard, *Aetolian Foreign Relations during the Era of Expansion, ca. 300-217 B.C.* (ιδ. διατρ., 1987) • Scholten Joseph Bernard, «The date of the Delphic Archon Eudocus II», *ZPE* 83 (1990), σ. 289-291 • Scholten Joseph Bernard, *The Politics of Plunder: Aitolians and their Koinon in the Early Hellenistic Era, 279-217 b.C.* (2000) • Scholten Joseph Bernard, «The internal structure of the Aitolian Union: A case-study in Ancient Greek Sympoliteia», *THE IDEA OF EUROPEAN COMMUNITY IN HISTORY, International Conference*, Athens 13-16/03/2003, τόμ. II: Aspects of Connecting *Poleis* and *Ethne* in Ancient Greece, επιμ. Kostas Burazelis / Kleanthis Zoumboulakis (Education Research Centre of Greece, Athens 2003, National and Capodistrian University of Athens - Greek Ministry of Education and Religious Affairs), σ. 65-80 • Σταυροπούλου-Γατσή Μ. / Αλεξοπούλου Γ., «Ανακτόριο - Άκτιο Ακαρνανίας: Συμβολή στη μελέτη της οχύρωσης της πόλης του Ανακτορίου και στην τοπογραφία της ευρύτερης περιοχής», *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 3 (2002), σ. 75-94 • Στεφανάκης Μ. (φωτογραφίες), *Αρχαία Θέατρα ... θέατρα θεάς άξια* (1998) • Tsangari D., *Corpus des monnaies d'or, d'argent et de bronze de la confederation Etolienne* (διδακτορική διατριβή, Athènes 2007) • Χαλάτσης Γ., Τομαράς Θ., Τσούσης Π., *Ανακαλύψτε τη Ναυπακτία (Ναύπακτος, Αποδοτία, Πλάτανος, Πυλήνη): Φυσικό περιβάλλον, Αξιοθέατα, Διαδρομές* (εκδ. «Αναπτυξιακή Ναυπακτού», 2005).

Ιωάννης Γ. Νεραντζής (δ.φ.)